

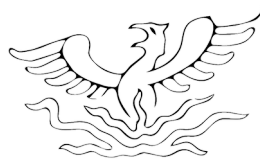
TIDSSKRIFTET FØNIX

Teologien omfatter også dyrene

KNUD BØRGE PEDERSEN

Fhv. direktør, cand.med.vet., ph.d., dr.med.vet. og cand.theol.

FØNIX ÅRG. 2023, s. 205–217

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Teologien omfatter også dyrene

Som dyrlæge har jeg altid haft svært ved at forstå, hvorfor dyrene ikke skulle have mulighed for et efterliv, og som teolog har det undret mig, at mennesket kun tænker på sin egen frelse. Ikke et eneste sted i Det Nye Testamente står der noget om dyrenes frelse. Som Jesu frelsende mission for mennesker er udviklet gennem de bibelske teksters reception, mangler en sammenhængende tænkning om muligheden for dyrenes frelse som led i skaberværkets opretholdelse og videreførelse.

I de gammeltestamentlige tekster vrimler det med dyr, og efter jødisk tradition skal dyrene behandles godt, og grusomhed mod dyr er forbudt og vil ramme dig selv (5 Mos 25,4; Sl 145,9; Ordsp 27,23; Hab 2,17). Selv om kristendommen bygger på jødedommen, har den vestlige filosofi i nogle tilfælde været med til at sænke niveauet for den måde, vi omgås dyr på. Det gælder for René Descartes, som efter sit filosofiske natursyn betragtede dyr som maskiner uden følelser, hvilket åbnede muligheder for dyrplageri, og ifølge den engelske teolog og etiker Andrew Linzey har kristne teologiske ideer stort set været negative i forhold dyr.¹

Foranstaltninger mod mishandling af dyr i vestlig kultur

Først i 1800-tallet begynder dyrenes rettigheder at manifestere sig i landenes lovgivning mere på baggrund af etiske og moralske overvejelser end på kristendommens foranledning. Som det første land i verden indførte England i 1822 en lov, som gjorde det ulovligt at mishandle husdyr og at påføre dem unødvendig smerte. Først 35 år senere blev en lov om dyremishandling indført i Danmark. N.F.S. Grundtvig, som var medlem af Folketinget, talte voldsomt imod og imødeså en revolution, hvis loven blev vedtaget, idet det rokkede ved den gamle sætning om, at Gud satte Adam til at være dyrenes herre, og derfor burde der ikke indføres borgerlige straffe for menneskenes opførsel mod dyrene.² Et medlem af Folketinget sagde, at

---

1 Andrew Linzey, *Why animal suffering matters: philosophy, theology, and practical ethics*. Oxford University Press 2009, s. 37.

2 https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/avis/record/doms_avis_page%3Auuid%3Ac937cdb9-fb28-44a3-9526-c6042caee90c/query/Dannevirke/page/doms_avis_page%3Auuid%3Aa9b81dba-ce7b-480b-b741-9f0b0cd866b3 (besøgt 9.10.2023).

man i Jylland i almindelighed finder megen godmodighed mod dyr: ”thi Jyderne erkjende den gamle Sætning: Dyrene har ingen anden Gud end Mennesket”.

Den første lov om dyreværn blev vedtaget af Folketinget i 1916. I forhold til den tidligere straffelov for dyrplageri skete der herved en anerkendelse af dyrenes ret til beskyttelse. I 1950 var tiden løbet fra dyreværnsloven fra 1916, idet der var behov for at sikre en forsvarlig behandling af dyr og sikre dem mod unødigt lidelse. For at tilgodese dyrenes adfærdsmæssige behov blev der i 1991 vedtaget en ny dyreværnslov. I medfør af dyreværnsloven blev Det Dyreetiske Råd oprettet i 1992. Den seneste modernisering af lovgivningen om dyrevelfærd er fra 2021, hvori det anerkendes, at dyr er levende og sansende væsener, som skal behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varige men og væsentlig ulempe. Med denne lovgivning er der efter 400 år sat et punktum for Descartes' opfattelse af dyr som maskiner uden bevidsthed, der ikke kan føle smerte. Rejsen fra straf for dyremishandling over dyreværn til dyrevelfærd har været lang og fortsætter.

Anvendelse af dyr til forsøg har altid været et kontroversielt emne. Grundlæggende er det et spørgsmål, om det er i orden at bruge dyr til forsøg for at gavne mennesket, og i hvilket omfang det er nødvendigt. Den første lov om begrænsning af forsøg på dyr i Danmark, Vivisektionsloven, blev vedtaget af folketinget i 1891 efter engelsk forbillede. Selv om lovgivningen siden er blevet udvidet og skærpet, anvendes stadig forsøgsdyr til videnskabelig forskning især inden for lægevidenskab og i den farmaceutiske industri. Det ultimative mål er at afskaffe al brug af dyr til forsøg, og indtil det er nået, skal det begrænses til det absolut nødvendige.

Frelsens mulighed for dyrene teologisk set

Forestillingen om et liv for mennesker efter døden hører Det Nye Testamente til og er uløseligt knyttet til Jesu død og opstandelse. Det særlige ved mennesker er deres uophørlige vilje og trang til at begå synd, men på trods heraf ”elskede Gud verden, at han gav sin enbårne søn, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv.” (Joh 3,16). I analogi med offerkulden i Det Gamle Testamente ofrede Gud sin enbårne søn én gang for alle som et sonoffer for menneskets synd. Men hvad med dyrene, som ikke har syndet, er de også omfattet af Guds frelsesplan?

Evangelierne forkyndelse af Kristus som Jesus er rettet mod hans tilhørere og disciplene, som skulle være med til at udbrede kendskabet til ham til alle mennesker. I forsøget på at bortvejre enhver tvivl om Guds omsorg

for den enkelte, siger Jesus, at også de mindste skabninger er omfattet af hans forsyn. Selv noget så småt som spurve, som sælges på markedet til en ringe pris, kerer han sig om: ”ikke én af dem falder til jorden, uden at jeres fader er med den” (Matt 10,29, Sl 50,11), og ”ikke én af dem er glemt af Gud.” (Luk 12,6). Tydeligere kan det ikke siges, at Gud har omsorg for alt, han har skabt, og ikke kun for én enkelt af hans skabninger – mennesket.

I Romerbrevets kapitel 8, som har apokalyptisk karakter, rejser Paulus håb for hele skabningen, som sukker efter at blive befriet for trældommen under forgængeligheden:

Jeg mener nemlig, at lidelserne i den tid, der nu er inde, er for intet at regne mod den herlighed, som skal åbenbares på os. For skabningen venter med længsel på, at Guds børn skal åbenbares. Skabningen blev jo underlagt tomheden, ikke fordi den selv ville, men på grund af ham, der gjorde det, og med det håb, at også skabningen selv vil blive befriet fra trældommen under forgængeligheden og nå til den frihed, som Guds børn får i herligheden. Vi ved, at hele skabningen endnu sukker og vander sig sammen. Og ikke alene det: også vi, der har Ånden som førstegrøde, sukker selv i forventning om barnekår, vort legemes forløsning. Til det håb er vi frelst! Men et håb, som man ser opfyldt, er ikke noget håb; for hvem håber på det, man kan se? Men håber vi på det, vi ikke ser, venter vi på det med udholdenhed. Og også Ånden kommer os til hjælp i vor skrøbelighed. For hvordan vi skal bede, og hvad vi skal bede om, ved vi ikke. Men Ånden selv går i forbøn for os med uudsigelige sukke, og han, der ransager hjerterne, ved, hvad Ånden vil, for den går i forbøn for de hellige efter Guds vilje. (Rom 8,18-27).

Paulus knytter her Guds børn og hele verden sammen til en helhed, som ved tidernes ende skal transformeres fra de nuværende trængsler til en ny herlighed, som er overvældende og nærmest proportional i forhold til lidelserne.³ Det gælder hele skabningen, herunder også dyrene, som blev underlagt tomheden på grund af ham, der gjorde det. Ikke blot vores legemer er forgængelige, det er naturen også, og sammen sukker Guds børn og skabningen efter at blive udfriet fra forgængeligheden til et evigt liv i herlighed, hvor døden er opslugt og besejret (1 Kor 15,50-58). Til det håb er både vi og skabningen frelst fra trældommen under forgængeligheden, og vi venter med håb i fast tillid til, at det opfyldes (Hebr 11,1). Hvordan vi i vores skrøbelighed skal bede om forløsningen, ved vi ikke, men Ånden vil

---

³ Troels Engberg-Pedersen, ”Fra retfærdiggørelse til helliggørelse og frelse (Rom 5-8)” i *Paulusevangeliet. Nye perspektiver på Romerbrevet*, Kasper Bro Larsen og Troels Engberg-Pedersen (red), København: Eksistensen 2019, s. 111-130.

gå i forbøn for os hos Gud. Da både vi og skabningen sukker og vander os sammen, og skabningen ikke selv kan bede, må Guds børn foruden sin egen frelse også bede om skabningens forløsning. Ifølge Paulus er det Kristi gerning at skabe en ny begyndelse, hvor alt er nyt ved Guds forligelse med verden i Kristus (Gal 6,15, 2 Kor 5,17). Den nye skabelse gælder ikke kun mennesket, men en ny jord og en ny himmel, hvor alt er nyt og retfærdighed bor (Es 65,17; 2 Pet 3,13). For dyrenes vedkommende betyder det en genopretning til den oprindelige tilstand inden syndefaldet, hvor ulven og lammet græsser sammen, og løven æder strå som oxen (Es 11,6-9; Es 65,25). Ved opstandelsen transformeres det jordiske legeme til et himmelsk legeme, som er et åndeligt legeme, for kød og blod kan ikke arve Guds rige (1 Kor 15,35-50). I troen på en himmelsk tilstand i efterlivet kan billedet af løven og lammet, som lever fredeligt sammen, blive til virkelighed.

Troen på "kødets opstandelse" blev formuleret tidligt i kirkens historie af biskop Irenæus (ca. 130-200) som modsvar til gnostikerne, der anså kødet som ondt. For Irenæus hører kødet og sjælen sammen, og ved opstandelsen er det ikke blot sjælen, der frelses, men både legeme og sjæl, og ved tidernes ende er det hele Guds skaberværk, der genskabes ved Guds ord i Kristus. Med muligheden for et efterliv for kødet, og ikke kun for menneskets fornuftige sjæl, åbner frelsens mulighed sig for dyrene, som har livsånde, og hvis kød er af samme natur som menneskets.

Paul Tillich (1886-1985) sammenfatter det kristne budskab i to ord: "ny skabelse" (Gal 6,15). "Hvorefter den gamle tilstand, som vi tilhører, skal genoprettes til den nye tingenes tilstand, som kommer til syne i Jesus, som vi kalder Kristus". Da Jesus døde på korset, spillede naturen med i frelsens verdensdrama (Matt 27, 45-46, 50-54).⁴ Hos Tillich er "Faldet" totalt og frelsen universel (eskatologisk pan-en-theisme).⁵ I Abbey-Anne Smiths fortolkning af Tillich's forståelse af syndefaldet, påhviler der mennesket som skabt i Guds billede et særligt etisk ansvar over for skabningen, som det uforskyldt bragte til fald. Et tilsvarende ansvar kan ikke påhvile dyrene og det øvrige skaberværk, som ikke har syndet. Mennesket er, som skabt i Guds billede, pålagt at tage et ansvar for skaberværket på Guds vegne som præster for skabningen. Som forvalter af Guds skaberværk på jorden har mennesket et direkte ansvar over for Gud, og set fra Guds synspunkt, theocentrisk, er enhver skade, der påføres skaberværket, en skade gjort imod skaberen. Som det lyder i Hebræerbrevet: "Ingen skabning kan være usynlig for ham, alt ligger blottet og åbent for hans øjne, og ham står vi til regnskab for (Hebr 4,13).

⁴ Paul Tillich, *En ny skabelse*, København: Jespersen og Pios Forlag 1966, s. 19-27, 151-154.

⁵ Abbey-Anne Smith, *Animals in Tillich's Philosophical Theology*, London: Palgrave Macmillan, 2017, s. 199-216.

På grund af menneskets synd er ikke blot mennesket, men hele skabningen underlagt forbandelsen, som først ophæves ved Kristi opstandelse fra de døde og hans løfte om en ny himmel og en ny jord ved tidernes ende (Åb 21,1-8). Med Paulus' trefoldige længselsfulde suk og Johannes' Åbenbaring er der udtrykt et håb ikke blot for menneskenes frelse, men for hele skabningen, som også omfatter dyrene. Løftet om menneskets frelse er knyttet sammen med skaberværkets frelse, og der er ingen frelse for mennesket uden naturens frelse. Ligesom menneskets synd mod Gud trak hele skaberværket med i faldet, fører Jesu opstandelse skaberværket med i opstandelsen. Efter Guds frelsesplan genoprettes alt det, han skabte, både det himmelske og det jordiske (Ef 1,7-10). For Gud elskede verden, og ikke kun mennesket, og sendte sin søn for at frelse verden ved ham (Joh 3,16-17).

Håbet om skabningens forløsning hænger uløseligt sammen med Jesu død og opstandelse og hans genkomst. Ingen andre end kristne, hvis øjne hviler på den korsfæstede Jesus, har bedre forudsætninger for at forstå grusomheden af uskyldig og uretfærdig lidelse for Guds undertrykte og sårbare skabninger, som både omfatter mennesker og andre dyr.⁶ Teologisk er det svært at forestille sig, at Gud som frelser skulle være mindre generøs end Gud som skaber, og at menneskets synd i sig selv kan kvalificere til frelse på bekostning af det øvrige skaberværk, som ikke kan synde.

Menneskets behov for at se frelsens mulighed for dyr

Menneskets forhold til dyr har ændret sig over tid fra at herske over dyrene til at betragte dem som sansende medskabninger, der kræver respekt. I Det Gamle Testamente er både mennesker og dyr skabt som vegetarer. Senere blev det tilladt at spise de rene dyr, medens det var forbudt at spise de urene dyr. I Det Nye Testamente blev det ophævet at skelne mellem rent og urent, idet Gud sagde til Peter: "Hvad Gud har erklæret for rent, må du ikke kalde vanhelligt" (ApG 10,15). Menneskets afstand til dyr varierer fra, at vi spiser dem, til vi holder dem som kæledyr, arbejdsdyr og produktionsdyr og til en fjern eller ikke-eksisterende kontakt. I alle forhold gælder det om at holde den rette afstand: ikke for tæt på og ikke for fjernt. Som eksempler overskrides afstanden, når dyr tillægges menneskelige egenskaber og for fjernt, når dyr tingsliggøres og respekten for det enkelte individ forsvinder, som det sker i den industrialiserede husdyrproduktion.

---

⁶ Linzey, *Why animal suffering matters*, s. 164.

Det ligger i kristendommens natur at tage parti for de svage og undertrykte. Det gælder også i magtforholdet mellem mennesker og dyr. Et gammelt dansk mundheld lyder som allerede nævnt: ”Dyrene har ingen anden Gud end Mennesket”.⁷ Hvis det tages for pålydende, er det en menneskelig pligt i en Kristus-lignende opgave at tage sig af dyrene og alle skabningers ve og vel. Det er noget helt andet end at opfatte dyrene som gaver fra Gud, der kan behandles efter forgodtbefindende. I teologisk sammenhæng betyder det at opgive enhver form for antropocentrisme, som har stillet sig i vejen for befrielsen af Guds skaberværk.⁸ På samme måde som Kristus stillede sig til rådighed for menneskets frelse, bør mennesker agere i forhold til dyrene ved at tjene, som er det modsatte af slaveri og tyranni.⁹ I befrielsesteologiens argumentation for befrielse af de undertrykte findes teologisk argumentation, der kan bruges for dyrenes befrielse for slaveriet påført af mennesker.¹⁰ Med samme baggrund er det menneskets pligt at passe på verdens klima og miljø.¹¹

Pave Frans beskæftiger sig med, hvordan vi behandler Moder Jord, i sin programerklæring for sit virke, som han udsendte i 2015.¹² Han indleder med at citere den hellige Frans af Assisi, som han har taget sit pavelige navn efter:

Lovet, være du, Herre, for vor Søster, Moder Jord, som opholder os og bærer os og frembringer alskens Frugter og farvede Blomster og Græs.

Paven siger, at vi har begået vold imod jorden og misbrugt de goder, som Gud har skænket den, og at den vold, der findes i vore hjerter, som er skadet af synden, afspejles i de sygdomstegn, der er åbenbare i jorden, i luften og alle livsformer, og at jorden ”sukker og vånder sig” (Rom 8,22). ”Harmonien mellem Skaberen, menneskeheden og Guds skaberværk som helhed er blevet brudt, fordi vi har formastet os til at tage Guds plads og nægter at kende vore begrænsninger som skabninger”.

---

7 *Danske Ordsprog og Mundheld*, Samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig, Kjøbenhavn: Karl Schønbergs Forlag 1875, s. 19.

8 Linzey, *Animal Theology*, s. 67-72.

9 Andrew Linzey's koncept om mennesket som "the servant species" i *Animal Theology*, s. 45-61.

10 Gustavo Gutierrez, *A Theology of Liberation. History, Politics and Salvation*, Maryknoll, New York: Orbis Books 1973, s. 165-178.

11 Martin Ishøy, *Klimaklar kristendom. Miljøteknologiske begrundelser*. København: Anis 2009.

12 Pave Frans, Encyklika. *Laudato Si' . Lovet være du. Om omsorg for vort fælles hjem*, København: Ansgarstiftelsens Forlag 2015.

Ifølge pave Frans har vi kristne fortolket Bibelen forkert, når vi har fået den opfattelse, at vi er blevet pålagt at underlægge os jorden, og har gjort os til herre over andre skabninger. Når vi får at vide, at vi skal ”dyrke og vogte” den (1 Mos 2,15), betyder ”vogte”, at vi skal nære omsorg for den, for ”Jorden med alt, hvad den rummer, verden og dens beboere, tilhører Herren” (Sl 24,1). Gud afviser således ethvert menneskeligt ejerskab til jorden. Som følge af vores værdighed og den intelligens, der er skænket os, forlanges det, at vi respekterer Guds skaberværk. Og ”i dag hævder kirken ikke, at alle andre skabninger er fuldstændigt underordnet menneskets behov, som om de ikke har nogen værdi og kan behandles, som det passer os”, og pave Frans slår fast, at antropocentrisme uden hensyntagen til andre skabninger ikke kan tolereres. Som Thomas Aquinas mener han, at grusomhed og ligegyldighed mod verdens andre skabninger vil påvirke vores behandling af andre mennesker. ”Vi har kun ét hjerte, og den samme usselhed, som får os til at mishandle et dyr, vil snart vise sig i vort forhold til andre mennesker”.

For at understrege budskabet om, at det er muligt at leve i harmoni i verden som vores fælles hjem, nævner pave Frans, at Jesus selv levede i fuld harmoni med Guds skaberværk, og at han ikke var nogen asket, som levede i sin egen verden og forsagede livets glæder. ”Og Menneskesønnen kom, han både spiser og drikker, og folk siger: Se den frådser og dranker, ven med toldere og syndere!” (Matt 11,19). I det emnemæssigt brede skrift beskæftiger pave Frans sig mærkeligt nok ikke med husdyr og produktionsmetoder i landbruget.

Den katolske kirke har udarbejdet en liturgi for velsignelse af dyr.¹³ Ceremonien følger den gammeltestamentelige beskrivelse af mennesket, som hersker over alt levende i luften, på jorden og i vandet. Skaberen lovprises for at sætte mennesket over alle andre levende væsener og takkes, fordi han skabte dyrene og gav os dem til at forsyne os med føde og klæder, som arbejdshjælpere eller som ledsagere for at tjene alle vores behov. Velsignelsen af dyrene tager udgangspunkt i menneskets taknemmelighed mod Gud, som har skabt dem. Vi holder af dyrene, fordi de dækker vores forskellige behov, og derfor lader vi dem modtage Guds velsignelse.

I Danmark er der ikke tradition for at udføre velsignelse af husdyr i de katolske kirker, og der findes ikke et dansk ritual for ceremonien. I Sverige, derimod, holdes en udendørs katolsk Frans af Assisi-messe i Kungsträdgården i Stockholm med velsignelse af dyr.¹⁴

13 Catholic Prayer: Book of Blessings: Order for the Blessing of Animals, <https://www.catholicculture.org/culture/liturgicallyear/prayers/view.cfm?id=1187> (besøgt 25.08.2023).

14 Sakramenten och andra heliga handlingar, Del VII, s. 563, <http://www.kln.se/wp-content/uploads/2013/09/Oremus-2008-del-07.pdf> (besøgt 15.8.2023)

Den manglende folkekirkelige etiske holdning til dyrene

I den danske folkekirke er der ingen tilkendegivelser af forholdet til vores medskabninger, selv om der er rigelig plads især inden for den skabelsesteologiske retning, ifølge hvilken mennesket kan erkende Guds eksistens ud fra det skabte og ikke kun gennem Guds åbenbaring i Jesus Kristus. I Danmark er skabelsesteologien i nyere tid især forbundet med K.E. Løgstrup (1905-1981). Ifølge Løgstrup er Gud ”magten til at være til i alt, hvad der er til”, hvad der betyder, at Gud står for al skabelse og opretholdelse af det skabte.¹⁵ Løgstrups etik drejer sig først og fremmest om menneskers indbyrdes forhold og kun indirekte om menneskets forhold til det skabte, men med menneskets plads øverst i skaberværkets hierarki har det et etisk ansvar for at beskytte det skabte. Selv om protestantismens grundlægger Martin Luther (1483-1546) ofte nævner dyr i sine værker, har han ikke seriøst beskæftiget sig med frelsens mulighed for dyr, selv om han angiveligt var glad for sin hund.

I mange danske kirker er der tradition for at takke for årets høst ved en høstgudstjeneste i efteråret, og i nogle kirker er gudstjenesten udvidet til at omfatte skaberværket i bredere forstand. Den protestantiske Church of England udfører velsignelser af dyr. Det gælder også St. Alban's Kirke i København. Hvorfor der ikke er plads til dyrene i danske kirker, er ikke undersøgt nærmere, men kan måske hænge sammen med befolkningens mentalitet i forhold til husdyr. Som et gammelt landbrugsland er vi vant til, at produktion af husdyr og husdyrprodukter har været en væsentlig del af befolkningens eksistensgrundlag. Den menneskelige udnyttelse af dyr er derfor generelt accepteret, og tilliden til landbruget er dybt funderet i den danske befolkning fra gammel tid. Men med landbrugets effektivisering og industrialisering øges afstanden til bybefolkningen, og fremmedgjortheden og mistilliden til det industrialiserede landbrugs produktionsmetoder bliver større, hvorfor interessen for dyrenes behandling øges. Internationalt er ”animal theology” en voksende akademisk disciplin, som tager teologien op i forhold til nonhuman animals og analyserer muligheden for dyrenes frelse sammen med det øvrige skaberværk.

---

¹⁵ Niels Henrik Gregersen, ”Skabelse og forsyn”, *Fragmenter af et spejl. Bidrag til dogmatikken*, København: Anis 1992, s. 59-130.

Stemmer i den danske teologiske debat

Professor i dogmatik Niels Henrik Gregersen udtaler i forbindelse med en diskussion om dyretelepati, som efter hans mening ikke hører hjemme i folkekirken, at ”det er fint med gudstjenester, hvor man kan tage sine kæledyr med. I det hele taget synes jeg, at der er rigtigt god grund til at tænke mere over dyrenes plads både i skaberværket, kristentroen og i forestillingen om det evige liv. Det skal vi kunne diskutere”.¹⁶

I en kronik i Kristeligt Dagblad om samme emne skriver Rasmus H.C. Dreyer, at det er tvivlsomt, om det er foreneligt med den kristne tradition at antage, at dyr skulle have en udødelig sjæl, og at det er tvivlsomt, om man kan bruge en reference til Frans af Assisi som hjemmel i lærespørgsmål i en luthersk kirke, da vi ikke anerkender helgener.¹⁷ I argumentationen for, at dyr ingen sjæl har, henvises til middelalder-teologen Thomas Aquinas, som ikke var i tvivl: ”hvis dyr har en sjæl, hvad vores erfaring nok alligevel vil fortælle os, så går den dog til grunde i døden. Det er kun mennesket, der skal opstå og leve for Gud med sjæl og legeme samlet.”

Som argumentation for, at dyrene ikke har en plads i folkekirken, henviser Rasmus Dreyer til folkekirkens hovedbekendelse, Den Augsburgske Bekendelse, som ikke nævner dyr. Med henvisning til kirkefaderen Augustin slås det fast, at kun mennesket har en udødelig sjæl, og Rasmus Dreyer tilføjer: ”I skabelsesberetningen er mennesket den sidste skabning og dermed den højeste – og modsat dyrene hedder det i den ene af de to skabelsesberetninger i Første Mosebog, at Gud blæste ånde i mennesket. Menneskets sjæl kommer i så fald fra Gud.”

I de gammeltestamentlige teksters hebraiske ordvalg er der ikke noget, der tyder på, at der er forskel på den livsånde, Gud blæste i menneskets næsebor (1 Mos 2, 7, *נְשָׁמָה*, neshamâ) og den livsånde/livskraft, dyrene har fået fra Gud (1 Mos 7,15, *רוּחַ חַי*, ha-ruach; 1 Mos 7,22, neshamâ; Præd 3,19, ha-ruach). Forestillingen om en udødelig sjæl, som katolikkerne opererer med, stammer ikke fra jødernes tro, men fra græsk filosofi. I moderne protestantisme anses sjælen ikke for udødelig, men dør sammen med legemet.

¹⁶ <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/der-er-god-grund-til-taenke-mere-over-dyrenes-plads-i-kristentroen> (besøgt 9.10.2023).

¹⁷ <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kronik/maa-man-ta-hunden-med-sig-ind-i-himlen> (besøgt 8.10.2023).

Protestantisk dyreetik

En evangelisk-luthersk dyreetik må tage udgang i de bibelske tekster, som taler om Gud som himlens og jordens skaber og alt livs ophav samt om menneskets ansvar for at beskytte de svage. Teologisk betyder det, i analogi med voksnes forhold til børn, at vi i relation til dyr, som er svagere end os, ikke kun kan nøjes med at behandle dyr med ligeværdighed men skylder at behandle dem med generøsitet.¹⁸ Folkekirken har ikke formuleret en holdning til dyre- og miljøetik. Det er en mangel i et land med en stor animalsk husdyrproduktion og en intensiv udnyttelse af naturens ressourcer.

Den evangeliske kirke i Tyskland, Evangelische Kirche in Deutschland, EKD, har i 2019 udarbejdet en betænkning om dyreetik. Betænkningen er baseret på kirkens teologiske bekendelsesgrundlag, som ligner folkekirken.¹⁹ Det teologiske udgangspunkt er, at både dyr og mennesker er skabt af Gud og bærer den samme livsånd. I et etisk perspektiv er dyr og mennesker tæt forbundne medskabninger, som begge nyder Guds velsignelse og beskyttelse (1 Mos 9,16). I den eskatologiske forventning om en ny jord og en ny himmel er dyrene indbefattet (Es 65,17-25). Rapporten indeholder en række anbefalinger til en bæredygtig husdyretik og et modereret kødforbrug. I Danmark har Grøn Kirke gjort opmærksom på rapporten.²⁰

Spørgsmålet om vegetarisme

I kristen sammenhæng er det et etisk spørgsmål, om det er i orden at slå dyr, der er skabt af Gud, ihjel for at spise dem, når det ernæringsfysiologisk ikke er nødvendigt. For nogle er det en naturlig konsekvens at blive vegetar eller veganer, for andre et irrelevant eller uafklaret dilemma. I Bibelen findes både argumentation for (1 Mos 9,1-4) og imod at spise kød (1 Mos 1,29-30). Lukasevangeliets Jesus spiste selv fisk (Luk 24,42-43) ikke for sin egen skyld, men for at overbevise disciplene om, at han virkelig var opstået legemligt, og at han ikke var en ånd. Om han spiste kød af højerestående dyr, siger Bibelen ikke noget om, men som jøde har han formentlig spist lam ved påskemåltidet. Hensyn til klimaet og udnyttelse af jordens

18 Linzey, *Animal Theology*, s. 30-44.

19 Livestock and Fellow Creatures! Animal Welfare, Sustainability and the Ethics of Nutrition from a Protestant Perspective. A Discussion Paper authored by the Advisory Commission of the EKD on Sustainable Development, https://www.ekd.de/ekd_en/ds_doc/ekd_texte_133_en_2020.pdf (besøgt 25.08.2023).

20 Kirkelig betænkning om dyreetik, <https://www.gronkirke.dk/kirkelig-betaenkning-om-dyreetik/> (besøgt 25.08.2023).

ressourcer taler for mindre kød og en mere plantebaseret kost. Livet i verden uden for Paradisets Have er på ingen måde ideel, og indtil den nye jord og den nye himmel oprinder, må det være målet at skåne liv så meget som muligt, og at leve i ærbødighed og harmoni med Guds skaberværk og at afstå fra ejerskab og misbrug af naturens gaver.

Antropocentrisme som en begrænsning

Teologisk betyder Antropocentrisme at sætte mennesket i centrum som skabelsens formål, og at betragte alt det skabte som værende til for menneskets skyld.²¹ Historisk er kristendommen en meget antropocentrisk religion, men i moderne fortolkning bør det dreje sig om andet end mennesket, for Gud har omsorg og tanke for hele sit skaberværk, som er skabt af Guds kærligheds kraft. Den indsnævrende antropocentriske fokusering på mennesket er en begrænsning for en favnende kristendom, som rummer kosmos og hele skaberværket – herunder også dyrene. David Clough mener, at kristendommen skal være kendetegnet ved theocentrisme snarere end ved antropocentrisme.²² Ifølge Andrew Linzey, som er grundlæggeren af ”animal theology”, er forkastelse af antropocentrismen ikke det samme som at benægte, at mennesket er en særlig skabning; det er tværtimod en forudsætning for fagområdet.²³ Her i landet har professor Ole Jensen siden 1970’erne beskæftiget sig med kristendom og natursyn og kaldt antropocentrisme for en speciesistisk eller menneskeartsegoistisk kristendom, som både er uetisk og brutal, og Jensen har gjort sig til talsmand for ”agtelsens natursyn”.²⁴

Kristendommen er en fortolkningsreligion, der søger at følge med tiden og forkynde evangeliet ind i tiden, idet den altid skal aktualiseres for at tale til mennesker på en vedkommende måde. Før i tiden var teologien ofte i konflikt med naturvidenskaben, og videnskabsmænd, som gik kirken imod, blev udstødt og betegnet som kættere. Efter Kopernikus’ (1473-1543) studier havde sandsynliggjort, at solen er universets centrum i stedet for jorden, reagerede kirken ved at indklage Galilei (1564-1642), som ved hjælp af kik-

21 Græsk. Antropos (ἄνθρωπος) menneske, kentron (κέντρον) centrum.

22 David L. Clough, *On Animals*, Volume One, Systematic Theology, London: Bloomsbury 2012, s. xx.

23 Ryan Patrick McLaughlin, “Andrew Linzey (1952-)” i *Animal Theologians*, Andrew Linzey and Clair Linzey (Eds), Oxford University Press. 2023, s. 422-439.

24 Ole Jensen, ”Speciesistisk kristendom”, *Fønix* årg. 2019, s. 267-286, <http://foenix1976.dk/2019/11/15/speciesistisk-kristendom/> (besøgt 4.10.2023); ”Agtelsens natursyn”, *Fønix* årg. 2019, s. 267-286, <http://foenix1976.dk/2019/08/25/agtelsens-natursyn/> (besøgt 6.10.2023).

kerten havde underbygget det kopernikanske heliocentriske system, for inkvisitionsdomstolen anklaget for kætteri. De bibelske tekster er præget af den tid, de er skrevet i, og når vi får ny viden, skal deres hensigt naturligvis fortolkes ind i den nye virkelighed og ikke bruges som undskyldning for ikke at gøre noget.

I dag er kirken ikke i konflikt med naturvidenskaben, og paven taler om menneskeskabte klima-, miljø- og biodiversitetskriser. Også den darwinistiske evolutionslære har kirken taget til sig som en præmis for menneskets udvikling fra et laverestående dyr til det moderne menneske. Komparative genomanalyser har vist, at vi er tæt beslægtede med andre levende organismer. Og selv hvis videnskaben i fremtiden skulle finde liv andre steder i universet, kan kristendommen rumme det. Hvor der er liv, er Gud også, uanset hvor i universet (1 Mos 1,1; Joh 1,3; Kol 1,16).

Afslutning

Helt op til 1800-tallet har det gammeltestamentlige synspunkt været gældende, at mennesket hersker over skabningen, og at det kun er mennesket, der har udsigt til frelse, selv om det er svært at forestille sig en ny himmel og en ny jord alene befolket af mennesker uden Guds skaberværks mangfoldighed af dyr og planter. Det har i tidens løb ført til arrogance over for vores sansende medskabninger og naturen. Imod den bibelske tankegang har vi gjort os selv til Gud som herskere over jorden i stedet for at opfatte os som en del af den med et særligt ansvar for at ”dyrke og vogte” den på en ansvarlig måde. Når mennesket gør sig selv til Gud i stedet for at tjene og ”vogte” skaberværket, som Gud så var godt, er vi på afveje. Som det eneste levende væsen, der er skabt i Guds billede, hviler der et særligt etisk ansvar på mennesket som forvalter af Guds skaberværk med et direkte ansvar over for skaberen. Det er ikke blot en gave at bære rundt på Guds billede i sig, det forpligter og har en pris. Den kristologiske tolkning af det danske mundheld: ”Dyrene har ingen anden Gud end Mennesket” indebærer at vise respekt og at tage en tjeners skikkelse på i stedet for en tyrans.

I kristendommen har antropocentrismen og den ensidige fokusering på menneskets frelse skygget for et bredere syn på skaberværkets helhed og håbet for medskabningernes frelse. Da dyrene er forsvarsløse og ude af stand til at varetage egen interesse, er det et moralsk ansvar at kæmpe for dyrenes sag. Af evangelierne fremgår, at Gud tager sig af selv de mindste skabninger (Matt 10,29, Luk 12,6), og i Romerbrevets kapitel 8,18-27, hvor Paulus sammenknytter menneskets og skabningens udfrielse fra forgængeligheden, er der et teologisk grundlag for frelsens mulighed for mennesket

og andre dyr. Kristi korsfæstelse betyder ikke blot en ny begyndelse for de Kristus-troende, men for hele verden, hvor der er vendt op og ned på alt, herunder også på menneskets forhold til verden (Gal 6,14-15).

Det er bemærkelsesværdigt, hvor lidt kristendommens tænkere har gjort sig bemærket i kampen for et bedre liv for dyrene i det dennesidige og i troen på frelsens mulighed, og det er heller ikke de kristne kirker, der er gået i spidsen i kampen for dyrenes velfærd, selv om de fleste kristne direkte adspurgte utvivlsomt vil sige, at de naturligvis går ind for dyrevelfærd. Den danske folkekirke er tavs i spørgsmålet om vores etiske forhold til dyr og muligheden for nyskabelse i den kommende fælles verden.

Medens teologerne har brugt 2000 år til at udtænke og forkynde menneskets egen frelse, er det først i de seneste årtier, der er fremsat teologisk begrundede tanker om livets hellighed udstrakt til andre dyr end mennesket selv. Med udgangspunkt i respekten for det gud-givne liv har teologien et bidrag at yde til dyrenes beskyttelse. Det er et nyt fagområde, som venter på at blive lige så seriøst behandlet som anden teologi, hvor udgangspunktet må være, at med Jesu Kristi korsfæstelse, død og opstandelse er det ikke kun mennesket, men hele skabningen, der har udsigt til en plads i evigheden. Det kræver en ændret teologisk holdning, hvor antropocentrismen lægges på hylden, og respekten for dyrenes værdighed som gud-skabte medskabninger tages seriøst. Det særlige ansvar, som mennesket har fået som daglig forvalter af Guds skaberværk, forpligter til respekt og ydmyghed frem for udnyttelse og brutalitet i dette liv. Og ved tidernes ende er der teologisk begrundet håb for, at Gud både vil tage sig af mennesker og dyr og skabningen som helhed i "den kommende verdens liv".²⁵ For mig at se vil kristendommen vinde ved at lade troen på det evige liv omfatte alt, som har livsånde, frem for kun at fokusere på menneskets egen frelse.

---

²⁵ Den nikænske trosbekendelse.